

Anči Leburić
Odsjek za sociologiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

UDK 316.334.56(497.5 Split)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 10. 05. 2007.

SOCIOLOŠKI ASPEKTI UREĐENJA SPLITSKE RIVE: STRUKTURA STRUČNIH I JAVNIH RASPRAVA NA FOKUS-GRUPAMA

Sažetak

Autorica u tekstu prezentira rezultate kvalitativne analize stručnih i javnih rasprava o prvonagrađenom radu za uređenje splitske Rive, koje su realizirane na tzv. fokus-grupama krajem 2005. godine u Splitu. Ukupno je sudjelovalo oko osamdeset sudionika, strukturiranih prema djelatnostima u kojima rade ili javno djeluju.

U tekstu se analitički izlažu sadržajni okviri vođenih rasprava, s naglaskom na one učestalije, u većoj mjeri obrazložene prijedloge, ocjene i mišljenja građana Splita. Posebno se u analizi elaboriraju stavovi o prvonagrađenom projektu i njegovoj društvenoj ulozi u aktualnom trenutku razvoja grada.

Na kraju, autorica iznosi opće preporuke, kojima pretpostavlja i promišlja buduće slične gradske projekte. Preporučuje sadržaje i forme pripreme javnoga mnijenja i artikulacije stručnih aspekata uoči raspisivanja urbanističkih i sličnih natječaja. Naglašava potrebu sistematskog planiranja različitih vrsta socioloških istraživanja. Dobijene empirijske studije omogućile bi relevantnije uvide i konzistentnije razumijevanje i objašnjavanje stvarnih društvenih stanja i odnosa. Tako bi se dosljednije izgrađivala urbana kultura kao razvojna strategija grada Splita.

Ključne riječi: *fokus-grupe, kvalitativna analiza, obnova splitske Rive, urbana kultura.*

Na arhitektonskom natječaju za uređenje splitske Rive prvonagrađeni rad bio je prijedlog autora 3LHD. U radu se izlažu rezultati sociološke analize stručnih i javnih rasprava,¹ kojima je cilj bio društvena procjena odabranoga rada na provedenom javnom natječaju.

Metodološki aspekti analize

Kvalitativna analiza rasprava o prvonagrađenom radu za uređenje splitske Rive, utemeljena je na sudjelovanju i praćenju realiziranih rasprava na tzv. *fokus-grupama*² u periodu od 17. studenog do 14. prosinca 2005. godine u Splitu.

Sudionici *fokusica* bili su pozivani zasebno na rasprave strukturirane prema djelatnostima u kojima te osobe rade ili s obzirom na područje njihovog javnog djelovanja te osobnog i stručnog interesa.³ Telefonom, neposrednim kontaktima ili e-mailom bilo je pozvano na raspravu ukupno stotinjak osoba. Odazvala ih se polovica, a trećina se ispričala zbog objektivne nemogućnosti sudjelovanja (da budu prisutni fizički) u planiranim terminima, dok preostali nisu reagirali.⁴ Slična ravnodušnost nekolicine pozvanih sudionika/-ca, iznenađuju tim više što je riječ o javnim djelatnicima/-cama čiji bi intenzivniji angažman po pitanjima uređenja splitske Rive bio očekivan, nužan i logičan. Među takvima je čak bilo onih koji su na temu Rive već javno (medijski) reagirali, kao građani ili kao novinari, dakle, njihova informiranost i svojevrсна uključenost u temu planiranih rasprava, nije bila upitna.

Struktura tako planiranih rasprava na *fokusicama* okupila je sudionike/-ice prema sljedećim djelatnostima, institucijama ili organizacijama: (1) fokus-grupa (=FG): arhitekti, urbanisti, planeri; (2) FG: građevinari; (3) FG: kulturnjaci (djelatnici muzeja i dr.); (4) FG: medijski djelatnici (elektronički, tiskani mediji...); (5) FG: ugostitelji (restorani, kafići...); (6) FG: turistički djelatnici (agencije, vodiči...); (7) FG: umirovljenici (stanovnici Splita); (8) FG: mladi; (9) FG: nevladine udruge (civilni sektor...); (10) FG: stručnjaci s područja društvenih i humanističkih znanosti (sociolozi, psiholozi, povjesničari i dr.).

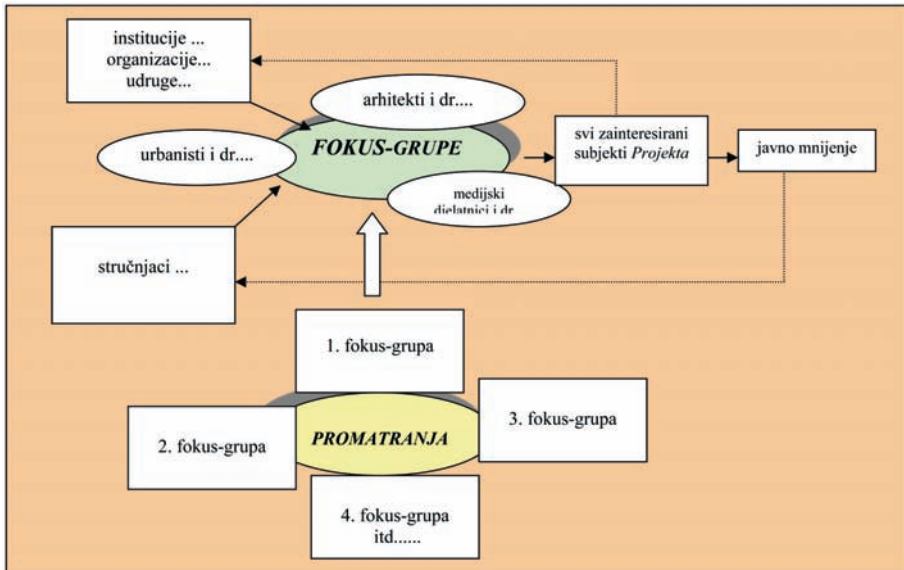
1 Riječ je o studiji koju je splitsko gradsko Poglavarstvo naručilo od prof. dr. Anči Leburić, koja je autorica studije i voditeljica istraživanja.

2 *Fokus-grupe* su grupni intervjui, vođeni i usmjeravani od strane voditelja – intervjuea (vidi detaljnije u: Leburić, Kamber, 2000).

3 U *fokusicama* je još sudjelovalo i tridesetak mladih Splitsana i SPLICANKI, studenata/-ica i srednjoškolaca/-ki, čija je maksimalna životna dob bila dvadeset godina.

4 Premda se neopravdani odziv može tumačiti neciviliziranim (neprirodnim) ponašanjem, registrirali smo i tumačenja u stilu: „Nemamo primjedbi na predloženi projekt”....., „sve je divno, krasno!!!” „...nisam o tome uopće razmišljao...ne zanima me”.

Tablica 1. Struktura javnih i stručnih rasprava prema profesionalnim, organizacijskim i institucionalnim aspektima:

Temeljna pretpostavka uključivanja u raspravu svakog pojedinog sudionika na organiziranim *fokusicama*, bila je informiranost o prvonagrađenom radu na provedenom arhitektonskom natječaju za uređenje Rive autora 3LHD (2005). Također smo u raspravama tretirali i prijedlog grupe građana za obnovu stare fontane koja je bila izgrađena i srušena.

Natječajno rješenje uređenja splitske Rive s urbanom opremom, na način kako ga je predložila firma 3LHD, na *fokusicama* su sudionici mogli vidjeti u tiskanoj (objavljenoj) formi,⁵ kao i na fotografijama (na zaslonu računala)

U konceptualnom smislu, prvonagrađeni autori afirmiraju princip „ispunjenja praznine”. Navode svakodnevne društvene događaje na Rivi kao osnovu promišljanja „Nove Rive”, obrazlažući to potrebom stvaranja nove infrastrukture i novih sadržaja, s paralelnim jačanjem njihovog intenziteta i kvalitete. Autori navode kako su svojim radom svim prošlim različitim povijesnim slojevima dodali „...novi sloj, koji je i nova ploha i novi teritorij. Postojeći teritorij rive sa svojim povijesnim, kulturnim, naturalnim i socijalnim slojevima osnova je za Novu Rivu., Taj „novi sloj” zapravo je „nova

⁵ U formi knjižice koju su izdali Grad Split i Društvo arhitekata Splita, u ožujku 2005., a povodom izložbe natječajnih radova za idejno rješenje uređenja i urbane opreme središnjeg dijela splitske Rive.

jedinstvena ploha” koja formira teritorij koji je u centru njihovog arhitektonskog zanimanja (3LHD, 2005).

Sve realizirane rasprave na *fokusicama* su transkribirane u izvornoj formi i sadržaju.⁶ Ključne teme o kojima se raspravljalo na *fokusicama*, grupirane su i klasificirane, odnosno opisane pa ih tim slijedom i interpretiramo u tekstu. Dakle, u nastavku prezentiramo stavove, misli, ideje, ocjene i zaključke koji su izneseni tijekom (ovdje analiziranih) javnih rasprava o uređenju Rive.

Društvena uloga Projekta uređenja Rive

Projekt uređenja splitske Rive aktualiziran je u specifičnom društvenom trenutku⁷ u kojem je usvajan novi Generalni urbanistički plan grada Splita. Općenito se ocjenjuje da se u zadnjih par godina u Splitu već štošta promijenilo. Iako se u koječemu građani Splita ne mogu mjeriti s većim europskim gradovima koji su do savršenstva razvili npr. konzalting u urbanizmu, ipak se grad razvija. Možda presporo i neadekvatno, ali činjenice upućuju na svojevrsne promjene u urbanom životu Splita.

Na temu uređenja Rive bila su raspisana dva natječaja. Njihova osnovna karakteristika bila je „nedovoljna pripremljenost”.⁸ Pod tim se podrazumijeva „premao ulaznih podataka koje je trebao Grad dati” pa iz natječajnog (posljednjeg) programa nije jasno konkretno htijenje Grada.⁹

Javno mnijenje je specifična društvena kategorija. Vrlo je kompleksno, difuzno i promjenjivo. Kada je riječ o Projektu uređenja Rive, ono se iskazuje kao jedna „tipična splitska priča, u kojoj svak sve zna, a u biti se očekuje od arhitekata da riješe sve”. Iako arhitekti jesu po definiciji „režiseri prostora”, oni zapravo nisu više „puki dizajneri fasada, niti restauratori postojećih fasada”. U poziciji su da stvaraju arhitektonske (i urbane) događaje, sami ih programiraju pa tek na kraju projektiraju.

Svako vrijeme ima „legitimno pravo da ostavlja svoje znakove u prostoru”. Konstatira se kako Splitom cijelo vrijeme kruži nekakav strah među ljudima, koji je izraz nepovjerenja među građanima. Izgleda kao da nitko u nikoga nema

6 To su transkripti *fokus-grupa*, realiziranih u periodu od 17.11. do 14.12. 2005. godine u Splitu.

7 Krajem 2005. kada su se ove rasprave vodile na tzv. *fokusicama*.

8 U ovom tekstu, čiji je pristup analitički pa se referira o utvrđenim stavovima i raspoloženjima građana i građanki Splita, u navodnim znakovima („.....”) ćemo eksplicirati doslovne izjave, sintagme ili upotrijebljene termine sudionika/ica *fokusica*, kako bismo što realnije dočarali atmosferu na tim raspravama te korišteni vokabular govornika. Tako ćemo istovremeno konstruirati i maksimalno vjernu sliku društvene situacije u kojoj se sve ovo zbiva(lo).

9 Ovdje se velikim (tiskanim) početnim slovom u riječi Grad, podrazumijeva Gradsko poglavarstvo, odnosno gradska vlast i sva tijela i državni organi koji u njenom sastavu funkcioniraju. Dakle, misli se tu prvenstveno na gradske aspekte kao elemente političke hijerarhije i društvene stratifikacije. U drugim slučajevima, kada se grad piše malim početnim slovom, podrazumijevamo i tretiramo ga kao primarno urbani fenomen i kao urbano naselje te raspravljamo o njegovim urbanim aspektima.

povjerenja, a s druge strane se uporno trude da se ništa ne dogodi. Zapravo se „prevelike promjene ne toleriraju”. Prejudicira se neprihvatanje bilo kakvih „urbanih ekshibicija”, bez obzira je li riječ o „vraćanju unazad” ili „kretanju naprid” u smislu pretjeranog moderniziranja. Tako jedan sudionik reče kako bi želio Rivu sagledati kao istaknut prostor u jednom „starom primorskom gradu koji se uklopio u moderno“ pa tako Rivom šetaju urbanizirani mladi zajedno s umirovljenicima. U tom kontekstu, neki sudionici obrazlažu kako je prvonagrađeni rad uređenja Rive, njena interesantna „postmodernistička vizija”.

Realno je prisutna i teza o postojanju tzv. gradskih konflikata, koji se artikuliraju u bitkama koje „vode dvije struje”. Prvom se strujom definiraju oni koji žele „na neki način vraćanje na staro, regresivni su i sa konzervativnim idejama”. Druga je „modernistička struja”, koja se imenuje kao „normalna stručna struja, ima skroz drugu paradigmu i drugačiju viziju grada.” Prva struja kritizira drugu i to je stalna vrtinja u krugu.

Na raspravama su se čula i upozorenja kako bi oni koji se brinu za izgled grada trebali uzeti „u obzir da su Dalmatinci užasno kritičan narod i najvjerojatnije im nikakvo rješenje neće bit dobro”. Uostalom, neki zamjeraju gradskoj vlasti što nije dovoljno brzo i konkretno informirala javnost o natječajno zahtjevanim sadržajima. Stoga stanovnici grada nisu dovoljno upoznati s Projektom, kao ni s namjerama gradske vlasti. No, u diskusijama se ovaj problem uglavnom indirektno dodirivao svih ili većine drugih projekata koje Grad izvodi pa se naglašavala i nezainteresiranost stanovništva za vlastiti okoliš i njegovu prostornost.

Osnovne karakteristike prvonagrađenog Projekta

Moguće je analitički izdvojiti i klasificirati nekoliko isticanih karakteristika prvonagrađenog Projekta uređenja splitske Rive. To su:

1. **INTEGRATIVNI ASPEKT** Projekta: Naglašavana je (prirodna) potreba integracije Rive s lukom u cijelosti. Mnogi sudionici su isticali kao „najveću kvalitetu” Projekta njegovu „otvorenost spram ukupnog konteksta gradske luke”.
2. **VEZANOST** Rive uz gradsku povijesnu jezgru: Ta je veza neraskidiva. Istovremeno, neki zahtijevaju nužnu decentralizaciju prostora oko povijesne jezgre, tj. Palače i to osmišljenim urbanističkim zahvatima prema istoku i prema zapadu. Ovdje su i oni koji inzistiraju na poštivanju „rivijerskog principa”.
3. **KOMUNIKACIJSKI** izražaj: Grad sa svim svojim prostorima mora biti funkcionalan, budući da ga upravo ta funkcionalnost razlikuje od sela. Dapače, temeljna funkcija grada je komunikacijska dostupnost svega i svačega pa

„sve mora bit' dostupno i komunikacijski prohodno.” Tu prohodnost autori su uspjeli postići na Rivi i to upravo u onom njenom dijelu kojega su imenovali „centralnom promenadom”.

4. ORIGINALNOST: Primarno arhitektonska originalnost „nove” Rive naglašena je u njenoj sličnosti s novouređenom Matejuškom. Oni koji to potenciraju kao nešto pozitivno, smatraju da bi u protivnom došlo do estetskoga nereda između dva vrlo bliska područja grada. Većina se rasprava u tom smislu svodila na isticanje postmodernističkoga kao nečega novoga, originalnoga i primjerenoga vremenu i prostoru Rive.
5. NADVREMENSKA dimenzija: Ističu je oni koji smatraju da je gradska vlast prihvaćanjem ovoga projekta iskazala određenu dozu hrabrosti, jer je „pustila jednom aktivnom autorskom timu da napravi projekt od početka do kraja, upravo onako kako su ga oni zamislili”. Impresionira ih i činjenica da je „kroz instituciju natječaja, dato povjerenje jednoj grupi mladih, talentiranih ljudi”. Svi koji su raspravljali o ovoj temi, daju bezrezervnu podršku autorima (3LHD). Drugi kažu da je u tom prostoru „utisnuta memorija” i da njene segmente treba „revalorizirati”. Zato je dobro tako mladom timu „dat’ šansu, jer će oni kao mladi ambiciozni tim na suvremeni način reinterpretirat’ povijest”. Istovremeno bi se izbjeglo ono što se dogodilo u nizu mediteranskih gradova „kada se pokušavalo suvišnom metodom nostalgicarenja u prostoru dobit’ novu vrijednost, što ona zapravo nije”.
6. Dimenzija SUVREMENOSTI: Nagrađeni idejni projekt Rive „plijeni svojom minimalističkom čistoćom prostora i nenametanjem ikakvih rješenja”. To je zato što su se autori orijentali na bavljenje odnosom „čovjek – more – obala” i na tom području uspjeli dati hrabro određenje „skalinade” kao jedinoga toposa koji raskida s tradicijom izolacionizma i obrane (pikselizacija). „Već samo postojanje ovoga projekta velik je dobitak za projekciju budućnosti grada, koja mu je, nakon niza godina iznimno teških za njegovu urbanost, nužno potrebna.”

Kritičke i negativne ocjene prvonagrađenog projekta

Negativne ocjene prvonagrađenog projekta ustrajavale su na kritičkom pristupu nagrađenom radu. Ovdje se potenciraju sljedeći elementi: ZAGREBAČKO

1. AUTORSTVO: Odriče se „pravo” autorima koji nisu „fetivi” Splićani da rade projekt o Rivi. To se obrazlaže stavom po kojem baš zato što autori nisu Splićani, ne mogu shvatiti značaj „splitske bankine”. Zato su jedino oni bili u stanju „od one jadne Rive koju je Dioklecijan smislio...da naprave ništa”.
2. LOŠ NATJEČAJNI PROGRAM: Oni koji misle da je bio pripremljen loš natječajni program, smatraju da je to temeljni razlog koji je zaveo

Zagrebčane i „odveo ih na krivi trag”. Iako žale studio 3LHD, tvrde „da su to dobri arhitekti koji su, nažalost izmanipulirani jednim natječajem koji je bio krivo pripremljen, sa krivim opsegom zahvata koji ih je doveo u konfrontaciju sa zdravim razumom”.

3. PRETJERANA ARHITEKTONSKA MODERNIZACIJA: Upravo stoga što su autori Zagrepčani, nisu mogli odabrati za Rivu (naj)adekvatnije rješenje. To je, naime, prostor koji apsolutno „nije primjeren nekakvom modernističkom rješenju”.
4. PROMAŠEN I NEPOTREBAN: Premda su rijetke ocjene o potpunoj „promašenosti” Projekta uređenja Rive, oni koji tako misle, smatraju „da je Projekt što se tiče estetike i više nego korektan, ali je nekako odveć krut”. Dalje, pretpostavljaju kako bi realizacijom ovoga projekta Riva „dobrim dijelom izgubila onu klasičnu boju i toplinu. Oblikovana je prije svega suncem koje ju obasjava i morem koje je oplakuje.” Strahuju da će Riva „izgubiti dušu” pa ti skeptici postavljaju pitanje: „Je li doista potrebno potrošiti toliki novac na preuređenje Rive?” Dovoljne su po njima „manje preinake” pa da se novac potroši za rješavanje loše socijalne situacije većine građana.

Oni koji ne žele nikakve promjene i koji su za *status quo*, raspravljali su o korisnosti „takvog preuređenja Rive, jer pitanje je koliko bi turisti voljeli vidjeti estetski dotjeraniju i moderniju Rivu za razliku od sadašnje koja odražava duh vremena, duh ovih ljudi, duh jednog tradicionalnog dalmatinskog okupljališta”.

Funkcionalnost Projekta u odnosu na (obnovu) kontekst splitske povijesne jezgre

Značajna je vezanost Rive s Dioklecijanovom palačom. Kada sudionici rasprava ilustriraju prednosti prvonagrađenog projekta, onda uglavnom naglašavaju njegove funkcionalne aspekte. Među prvima se spominje činjenica „poštivanja prostora Rive... u smislu njegovog kontinuiteta, njegove jedinstvenosti”. Zapravo se hvali cjelovitost Projekta u smislu sagledavanja svih mogućih interakcija Rive s Palačom. Projekt je hvaljen, jer „najmanje intervenira u neke stečene vrijednosti tog današnjeg prostora,” što je *de facto* ključni razlog prvonagrađenosti baš ovoga projekta.

Upravo se u prihvaćenom urbanističkom rješenju zamišljene Rive tretira kao najkvalitetniji moment – „njegova okrenutost budućnosti uz poštovanje prošlosti”. Stoga je bilo logično da to rješenje bude „vrlo diskretno u odnosu na najveću arhitektonsku i povijesnu vrijednost kojom ne samo grad, nego i Republika Hrvatska raspolažu: Dioklecijanovu palaču”. Ono spušta vizuru novih sadržaja isključivo na razinu partera, ne predviđa gradnju novih objekata koji bi zaklonili pogled na Palaču te odmiče postojeći ulični mobilijar od zidina Palače kako bi omogućio pregledniji pogled na njih. Prema tome, očito se cijelo rješenje „otvara prema Palači i prema

onome što je u Palači najvrjednije: njezinoj eklektičnosti, višeslojnosti, zabilježenoj povijesnoj dinamici” prostornih promjena.

Na ovom malom odsječku obale, prije 17 stoljeća nastala je carska palača. Aktom volje jednoga velikoga cara, nastala je moćna građevina, koja označava dugo trajanje Splita. Značenje Palače temelji se na sposobnosti njenoga mijenjanja, kako unutar sebe, tako i u svom odnosu prema okolnom prostoru. Od cjeline grada, što je nekad bila, do dijela gradskoga središta što je sada, Palača je u odnosu na grad prostorno zauzimala sve manji dio, ali je njezina funkcija ostala funkcija gradskoga središta ili „srca grada”. Prema tome, upravo se simboličko značenje Palače povećava zbog spoznaje da je „Palača sada prvenstveno označitelj povijesnog trajanja grada”.

Konačno, nesumnjivo je Projekt uređenja Rive „vrlo važan za budućnost odnosa prema povijesnoj jezgri Splita, jer važnošću svoga položaja (prominentna gradska vizura s jakim simboličkim potencijalom) određuje njezin interpretativni okvir”. Dapače, prvonagrađeni rad je na natječaju i odabran kao najbolji rad, jer naglašeno „nosi izrazitu crtu suvremenosti”. Stoga neki obrazlažu kako je poanta baš u tome što stara gradska jezgra Splita ionako ima „dovoljno povijesti” pa joj je osuvremenjena

Riva nužna spona koja će je povezati sa sadašnjošću, s dinamičnim životom i potrebama stanovnika.

Definicije Rive kao projektnog prostora

Naglašena su bila pitanja definiranja i određenja prostornog obuhvata Rive. U prostornom i geografskom smislu, češće je sugerirano kako je određenje dužine obalnog poteza Rive najsporniji aspekt planiranoga projekta njenoga uređenja. Jedni sugeriraju da je nužno promišljati i planirati „cijeli potez od lučice *Labud* pa do željezničkog kolodvora”. Po njima je problem u stručnom nesagledavanju toga područja kao cjelovitoga entiteta. U takvim procjenama se apostrofiraju neprestane (polu)komunalne intervencije u tom prostoru. Temeljni je razlog nepostojanje urbanističke vizije koja bi imala estetsku dimenziju. Drugi ističu kako se prostorno može vrlo plastično iščitavati kako su „pojedine dinastije vlasti ostavljale svoj rukopis unutar toga prostora”. To se proglašava „činjenicom” i politički dimenzionira.

U determiniranju Rive kao gradskoga prostora javljaju se dva njena ključna određenja, koja je moguće tretirati i kao dva definitorna elementa, koja posljedično rezultiraju dvama definicijama Rive. To su, naime, dva različita diskursa unutar kojih se smješta rasprava o Rivi, njenim karakteristikama i prostornim specifičnostima. Prvi se odnosi na relacije s kategorijom „identiteta”, a drugi na „simbolički” značaj Rive.

1. Riva kao gradski IDENTITET puno „govori o gradu, ali i o ljudima, jer mnogi će reći da je taj poznati splitski i dalmatinski mentalitet upravo najočitiiji na Rivi”. Najveća kvaliteta ovoga prostora jest „prilika da on postane pozornica splitskoga identiteta i autohtonosti” u bilo kojoj (društvenoj) ulozi. Ta vrsta

identiteta s aspektima autohtonosti bit će upravo ono što nagrađeni autori „moraju pronaći na Rivi”.

2. SIMBOLIČKI značaj Rive očituje se u priči jedne mlade Splitsanke: „Riva za ovdašnje ljude predstavlja više od pukog prostora. Ima svoju povijest, tradiciju, običaje. Bilo da se radi o ugodnom šetanju na suncu, ispijanju kava s prijateljima ili hranjenju golubova. Ona je u toj svojoj tradiciji postala jednim od simbola grada, čak i u drugim dijelovima Hrvatske, ali i svijetu postaje sve poznatija, ne samo putem turista već i putem medija.”

Ostale prostorne i urbane specifičnosti Rive, koje su se iskristalizirale na *fokusicama* su:

- a) **POVIJESNE** (definitorne determinante): Riva je pozornica i „neka vrsta ogledala jednog jedinstvenog prostora.” Južna strana Splita „svojevrсна je povijest u hodu”. Na tom pravcu od Dioklecijanove palače do hotela „Marjan”, na dionici od jednog kilometra, smjestilo se „1700 godina povijesti arhitekture”. Na tom prostoru je na „vrlo neobičan način izmiksana i pučka i relevantna arhitektura svih razdoblja”.
- b) **SOCIJALNE** (definitorne determinante): Jedna od značajnih karakteristika Rive jest njena određenost kao mjesta masovnih okupljanja u gradu (razni prosvjedi, dočeci, proslave, blagdanske zgone). Premda to nisu zadovoljavajući događaji u smislu njihovog broja, učestalosti i potencijalnih sadržaja koje pružaju, korisno bi bilo ponuditi i nešto svakodnevnije ili bar tjedno, a ne samo prigodno za Sv. Duju ili Novu godinu. Riva je, s druge strane, i pozornica života. Ljudi se tu zadržavaju iz navike i mnogi koji žive u udaljenijim, rubnim dijelovima grada, uvijek će iznova pronalaziti razloge ponovnog povratka na Rivu. Većina stanovnika vjerojatno i dalje očekuje da njihova Riva bude u prvom redu šetnica, mjesto okupljanja ljudi i ispijanja kavica. Predlažu neki „malo više noćnoga života” i to pogotovo ljeti zbog turista.
- c) **URBANE** (definitorne determinante): Riva je „urbanizirana morska obala”. Ona se kao središnji dio luke oblikovala postupno od rimskoga razdoblja do sredine XX. stoljeća. U njenom istočnom dijelu nalaze se putnička luka, željeznički i autobusni kolodvor, dok su u zapadnom dijelu turistički i administrativni sadržaji. Ključna tema u nizu rasprava potencirala je odgovore na pitanja: Koje su granice Rive? Što je to Riva, od koje do koje točke? Ona Riva koja sadržava prostor od Lučke kapetanije do hotela „Ambasador”, dakle splitske stare luke – sve to zapravo predstavlja Rivu, po nekima. Zapadni dio može imati turističko-hotelijersku funkciju, može biti nekakva šetnica. Istočno krilo može u sebi koncentrirati javne prometne funkcije, a može imati čak i

tranzitnu funkciju. Fokusiranje čitave rasprave na skućenih 200 m Rive, neće taj prostor učiniti urbanim. Dakle, to su ona razmišljanja kojima se prigovara skućenosti i prostornoj ograničenosti u konkretnom definiranju granica Rive, pa njima Riva predstavlja „daleko više od toga što se ponudilo” ovim projektnim rješenjem. Navodno se takvim rješenjem, u stvari „gubi iz vida” diskurs Gradske luke.

- d) INTEGRATIVNE (definitorne determinante): U načelu, ova prostorna funkcija Rive u većini se diskusija prezentirala kao nepostojeća. Integrativna zadaća Rive koja bi, prema nekima, trebala stvarno taj prostor sagledati u širem i cjelovitijem smislu, u ovom Projektu nije zastupljena. Jasno da u tom slučaju Riva ne može niti figurirati kao „integralni prostor grada”, koji bi u kontekstu cijele Gradske luke u budućnosti, kad se interpretira istočna i zapadna obala, mogao uopće valjano funkcionirati. Dakle, od Sv. Frane do Pazara, a po nekima i šire. Predlaže se i analiza Prokurativa, kako bi ih se adekvatnije povezano s novom komunalnom opremom buduće Rive. U tom smislu je kotar Varoš predlagao da se pjacete koje su u nastavku Rive također urbanistički tretiraju kao relevantan analitički prostor. Čini se kao da su „ljudi zainteresirani da se ta Riva produži i malo dalje”.
- e) SPORADIČNE (definitorne determinante): Marginalizirane odrednice u najmanjoj mjeri su se javljale u raspravama i to pretežno kao politizirajući navodi.¹⁰ Ipak je Riva po nekima relativno „ograničen prostor”. Projektno se on sužava, od Marmontove ulice do osi Dioklecijanove Palače, jer „nema dovoljno novaca”. Ovdje se materijalni i financijski momenti potenciraju kao oni koji su neopravdano zanemareni.

Sadržaji tematski vezani uz Rivu¹¹

Na temu podnog uređenja i oblaganja Rive, bilo je dosta rasprava. Sugerirale su se skromne ili reciklirane obloge bez tekstura, staze za bicikliste, rolere, izrada umjetne stijene kao vrste skulpturalnog dijela za potrebe penjača na prostoru sadašnjeg vodoskoka ili na nekoj drugoj poziciji.

Na Rivi je moguće održavanje povremenih sajmova i drugih javnih priredbi. Riva je po definiciji javni prostor, odnosno prostor na čije korištenje svaki građanin/ka ima pravo. Međutim, valja izbjeći trajnije blokiranje pristupa moru. Ideje o korištenju dijela Rive kao marine pretvorilo bi je u privremeno, ljetno i sezonsko „privezište”.

¹⁰ Stoga ih i tretiramo kao sporadične u prethodnom nizanju odrednica koje potencijalno mogu definirati Rivu kao specifičan urbanitet.

¹¹ Ovdje tretiramo sadržaje koji su projektno vezani uz Rivu, kao i one koji su samo tematski bili vezani uz Rivu, tijekom rasprava na fokusicama.

Po nekima je to nedopustivo, dok drugi svesrdno podržavaju takvu zamisao. Prvi tvrde kako marina na splitskom području ima dosta, a planiraju se i nove. Drugi upozoravaju kako nisu problem sadržaji, već „se sve skupa to šlampavo radi”.

Zanimljivo je da se nitko zapravo nije protivio ideji da na Rivi ostanu kafići (sa „štekatima”) i restorani. Javljali su se i predlagatelji otvaranja manjih suvenirnica.

*** **Komunalna oprema Rive**, prema zamisli prvonagrađenih autora iz studija 3LHD, urbana je i u tom smislu specifična. Ističu kako će biti specijalno dizajnirana. Tende, stolovi i stolice izgledat će uniformno, jer je Split grad kojemu takve bitne komunalne stvari moraju biti uređene na prepoznatljiv i unikatan način.

Linija „štekata” zajedno s planiranim tendama, dovedena je u modularni red. Odmaknuti su od zidova palače i opskrbljeni potrebnim infrastrukturnim elementima (strujom i vodom). Nestat će, vjerojatno, u novom procesu uređenja Rive, potreba nekih vlasnika kafića da „ceradama” ograđuju prostor i u njega smještaju mobiljar, jer se tako „javni prostor opet praktički pretvarao u ‘zatvoreni’”.

Predlaže se postavljanje štedne – solarne rasvjete. Podna rasvjeta je zanimljivo rješenje, ali treba biti diskretna. Hortikulturalna rješenja i zone zelenila su bile posebno atraktivna i zastupljena tema na fokusicama. Te zone zelenila, prvonagrađeni autori su imenovali „urbanim parkovima”.

*** **Turističnost i(li) turistifikacija (dijela) Rive**

U svim raspravama o razvojnim perspektivama grada Splita, podosta teza artikulira značaj grada kao perspektivnog turističkog središta na Jadranu. U tom diskursu kada je riječ o Rivi, posebno se poentiraju uloga, smještaj i funkcije tzv. Turističke palače. Lamentiralo se o njenom rušenju ili o saniranju, o njenom potencijalnom pretvaranju u turističko-informativni punkt, koji bi kao ključna prostorna točka determinirao dio prostora Rive. Projekcija toga segmenta također čini „najjednostavniji prijelaz prema Pazaru i najdiskretnije tretira temu buduće Turističke palače”. Bitno je da nagrađeni autori tu nisu ulazili u proces „arhitektonskog oblikovanja tog centra” što je delikatno i trenutno neizvedivo. Neki drugi predlažu rušenje tzv. Turističke palače kako bi se interpolirao nekakav „polifunkcionalni objekt”. No, evidentno je da budućnost te palače i prostora oko nje, valja pažljivo i staloženo isprogramirati i planirati pa projektirati. Razvojne perspektive Splita kao značajnijeg turističkog središta, još uvijek su tretirane u splitskim okvirima „previše načelno”. Suvremenost turizma, njegova obilježja, funkcije i društvena uloga kao djelatnosti, još uvijek je razvojni „vruč krumpir” koji vješto izmiče gradskim vlastima. Ono što bi gradu bilo najprimjerenije, u smislu njegovog ubrzanijeg i efikasnijeg gospodarskog razvitka, još uvijek nije Gradu jasno i poznato. Pod sintagmom „grad turizma” (*umbrella term*) još uvijek se podvodi sve i svašta, jer strateški i konceptijski koješta nije istraženo.

Ukoliko se Split ne definira primarno tranzitnim jadranskim centrom, onda bi bilo nužno povesti računa o njegovim kulturološkim pretpostavkama, među kojima je svakako Riva i njeni bliski dodiri s Dioklecijanovom palačom. Zbog ove druge, zapravo, većina turista i dođe u Split. Uostalom, upravo na Rivi počinju organizirane „ture starom gradskom jezgrom (nasuprot ulazu u Podrume).”

*** **Riva i Gradska luka** - Obala je crta razdvajanja mora i kopna te gradski „prostor koji ima kozmologijsko značenje”. Obala je „mitološki i povijesni prostor, prostor dolaženja i odlazjenja”. Smještena je u splitskoj Gradskoj luci. Istočni dio Gradske luke još uvijek je njen „najnesređeniji dio”. Početkom trećega milenija, Gradska luka se sastoji od tri prostorno i funkcionalno nekonzistentna dijela. To su središnji prostor Rive te zapadna i istočna obala.

Javnost prostora Gradske luke upravo je čini urbanim entitetom. To joj daje simbolički, vrijednosni i funkcionalni značaj u građenju, razvijanju i obogaćivanju urbanih karakteristika Splita kao gradskog naselja. Ovo posljednje pretpostavlja artikulaciju socijalnih, ekonomskih i ekoloških dimenzija društvenih promjena.

*** **Nova ili stara fontana**, kao tematska rasprava, bila je najintragantnija na *fokusicama* tijekom prosinca 2005. godine. Prvonagrađeni rad uređenja Rive zamislio je sasvim novu fontanu, na istom mjestu, ali drugačije forme, sadržaja i simbolike. To je interaktivna fontana – vodoskok, sa svjetlosno-zvučno-vodenim senzacijama. Ona je potpuno programabilna, tako da ima svoj dnevni ritam, specijalne programe, efekte. Služi zabavi djece, ali je i glavni događaj na mnogobrojnim svečanostima i slavljinama. Njena pozicija je centralna u odnosu na Prokurative, ali i na glavnu os Rive. Ujedno je i nova pozicija za postavu montažne pozornice.

*** **Ekološki aspekti obnove Rive** kao što su sumporni mirisi, nečistoća i dr., dio su povijesti i kulture grada. Važnost preliminarnih radova predstavljaju sanacija i regulacija sumpornih voda kanalizacijskog dijela zapadne Rive. Mnogi inzistiraju na „potpunom uklanjanju” dostavnih kamiona s ribom iz toga dijela Rive. Ipak bi sadašnja ribarnica mogla ostati u funkciji, jer je sama po sebi turistička atrakcija. Većina smatra da ona etnografski oslikava „autentični lokalni život” grada.

S obzirom na ekološke zahtjeve Rive, prijedloga u raspravama nije bilo previše. Od onih konkretnijih, naglašeni su: postavljanje (funkcionalnog) kolektora za čistoću mora, montaža više koševa za otpatke uz veći broj klupa, čišćenje morskoga dna od raznoga otpada (posebno starih potonulih brodica, guma i sl.).

*** **Skaliranje u moru** bilo je najpolemičnija planirana zona od strane studija 3LHD. Ta tribina prema moru približila bi građane moru i ponudila bi novu senzaciju. Počinje postojećim popularnim „zidićem” koji je i granica i početak skalinate. To je najveća intervencija na prostoru nove Rive i postaje jedna nova suvremena događajna atrakcija, zanimljiva ne samo turistima, nego i građanima. Prigovori skaliranju u

moru vezani su uz nekoliko manifestnih momenata. Primarni se odnose na uklanjanje postojećeg zidića. Skalinada „unosi jedan čudan nemir u cili taj prostor, pretvara ga u neku malo turistificiranu zonu sa atrakcijama koje su namijenjene nekome drugome,” a ne Splićanima. Tako se dokida „čitav dio komoda, koji građani prepoznaju sa ovim zidićem, sa onim gledanjem natrag”. Jer, građani nikad nisu „gledali prema moru, jer prema moru gledaju uglavnom turisti”.

Osim disonantnih, javljali su se i „tonovi” odobravanja skalinade u moru. To se obrazlaže mogućnostima svojevrsnog „kontakta sa svijetom” što je svakako „izvanredno prostorno iskustvo nekome tko ga nije svjestan” ili ga možda nikada nije upoznao. Prihvatljiva je i razumna argumentacijska činjenica da se sadržajni „programi Rive mijenjaju.” Mladi su tu posljednji put gledali druge mlade kako šetaju (okrenuti leđima morem) u 80-im godinama prošloga stoljeća.

*** **Prometni aspekti obnove Rive** naglašavaju formiranje ili uklanjanje pješačke zone. Uglavnom se predlaže ostaviti Rivu kao cjelovitu pješačku zonu, a dozvoliti tek interventnom prometu da prometuje preko nje. Raspravljalo se i o garažama i o tunelu ispod Rive kao poveznici njenoga istočnoga i zapadnoga dijela.

Zaključno – opće preporuke

Moguće je konstruirati načelne preporuke za buduća slična analitička promišljanja potencijalnih gradskih projekata. Osim preporuka, rezimirat ćemo koje su to nužne buduće aktivnosti kao nezaobilazna priprema sličnih obnoviteljskih projekata:

- Priprema javnog mnijenja vrlo je značajan aspekt ne samo planiranja nekakvog projekta, već i njegove javne prilagodbe u smislu informiranja javnosti o nečemu što se namjerava napraviti i u što će se uložiti nekakva društvena energija. Ovo se posebno odnosi na one specifične struke, koje u javnom životu grada značajnije sudjeluju kao temeljni kreatori javnoga mnijenja – npr. novinari i dr. Na neki način, tako je moguće ne samo promišljati, već i realno konstruirati socijalnu stvarnost.
- Više javnih rasprava različitih formi (*fokusica*, intervju, okruglih stolova manjih skupina stručnjaka, itd.) moguće je organizirati uoči raspisivanja urbanističkih, arhitektonskih i sličnih natječaja. Sve to s ciljem dijagnosticiranja šire „lepeze” stavova i mišljenja javnosti, ali i razumijevanja onoga što se saznaje i analitički obrađuje.
- Smisleno (strateško) planiranje istraživanja različitih vrsta (npr. akcijskog), ali naročito onih društvenih istraživanja (socioloških, socioekonomskih i sl.), koja će rezultirati konkretnim empirijskim studijama niza društvenih problema, koji su trenutno aktualni i prisutni u javnom životu grada.

Sva tri momenta omogućila bi profiliranje novih ideja, njihovo konkretno

artikuliranje u društvenu zbilju, kao i bitan utjecaj na formuliranje onih strateških koncepcija koje su prvenstveno razvojne. Samo istraživačka orijentacija, i u tom smislu suradnja Grada sa Sveučilištem, može profilirati nove i originalne koncepcije, strategije, programe i planove, u bilo kojem području društvenoga života i rada. Uostalom, jedino se kompetentnim istraživanjima mogu dijagnosticirati, razumijevati i objašnjavati stvarna društvena stanja, odnosi i procesi.

U konačnici, sve navedeno bi rezultiralo plodnijim i ubrzanijim izgrađivanjem rbane kulture i urbanih koncepcija koje će, zapravo, u gradu Splitu biti naglašeno razvojne i perspektivne. Naravno, izgradnja vlastitoga urbaniteta itekako je važna kategorija, a elementi urbanog identiteta Splita mogli bi biti prvi na ljestvici promišljanja implementacije europskih integracijskih zadaća.

Literatura

- Chirban, J. T. (1996) *Interviewing in Depth - The Interactive-Relational Approach*, Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage Publications.
- Edmunds, H. (1999) *Focus Group Research Handbook*, Chicago, American Marketing Association.
- Fern, E. (2001) *Advanced Focus Group Research*, Thousand Oaks, CA, Sage Publications.
- Greenbaum, T. L. (2000) *Moderating Focus Group: A Practical Guide for Group Facilitation*, Thousand Oaks, CA, Sage Publications.
- Hollander, J. A. (2004) The Social Context of Focus Group, *Journal of Contemporary Ethnography*, 33, 602-637.
- Krueger, R. A.; Casey, M. A. (2000) *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*, Third Edition, Thousand Oaks, CA, Sage Publications.
- Leburić, A.; Maroević, M.; Rogić, I. (2002) *Splitska povijesna jezgra: zapušteno srce grada (sociološka studija) = Split historic core: neglected heart of the city (sociological study)*, Split, Gradsko poglavarstvo, Služba za staru gradsku jezgru.
- Leburić, A.; Kamber, I. (2000) Perspektive fokus grupa kao sociološke istraživačke metode, *Radovi - razdio filozofije, psihologije, sociologije i pedagogije*, Zadar, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet Zadar, Vol. 39(16):193-211.
- Merton, R. K. (1987) Focussed Interviews and Focus Groups: Continuities and Discontinuities, *Public Opinion Quarterly*, 51:550-566.
- Morgan, D. L. (1988) *Focus Groups as Qualitative Research*, Qualitative Research

Methods Series. Vol. 16. Newbury Park, London, New Delhi, Sage Publications.

Natječajno rješenje uređenja Splitske Rive sa urbanom opremom – 3LHD (2005) Zagreb.

Stewart, D. W.; Shamdasani, P. N.; Rook, D. W. (2007) *Focus Groups: Theory and Practice*, Second edition, Applied Social Research Methods Series, Volume 20., Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage Publications.

Anči Leburčić

**SOCIOLOGICAL ASPECTS OF THE RECONSTRUCTION
OF THE RIVA IN SPLIT: THE STRUCTURE OF EXPERT AND
PUBLIC DISCUSSIONS IN FOCUS GROUPS**

Summary

In this paper, the author presents the results of the qualitative analysis of professional and public discussions about a Project related to the revitalisation of the Riva in Split. This project won the first prize in a public competition for the design and urban plan of the Riva. The analysis was based on the focus groups in Split at the end of 2005. About eighty participants, grouped according to their professions, were included in this research.

The content frames of the conducted discussions are analytically presented in this paper. The accent is on the more frequent and discussed proposals, evaluations and opinions of the citizens of Split. Therefore, the author has stressed the importance of attitudes toward the Project and its social role in the current development of Split.

Finally, the author proposes contents and forms for creating public opinion, as well as for the articulation of professional aspects before applications dealing with urban planning and similar aspects are invited. The importance of systematic planning of various sociological research is also stressed. Empirical studies would allow more relevant and consistent insights into the understanding and explaining of real social conditions and relations. In that way, this would create urban culture as the development strategy of Split.

Key words: focus group, qualitative analysis, revitalisation of Riva in Split, urban culture.